

Univerzita Komenského
Filozofická fakulta

Katedra Filozofie

Skeptická výzva
(seminárna práca)

Erik Kaliňák

Názov kurzu: Futurológia a vízia novej civilizácie;
Vyučujúci: **Doc. PhDr. Ladislav Hohoš, PhD.**

V tejto eseji si na podklade troch scenárov vývoja slovenskej spoločnosti priblížime dlhodobú víziu Slovenskej republiky. Pri ich tvorbe budem vychádzať z niekoľkých podkladov. Jedným z nich je dielo „Riziková budúcnosť: Deväť scénárov vývoje českej spoločnosti“, ktoré má okrem veľkej inšpiratívnej hodnoty aj naučný aspekt, ktorý využijem pri priblížení si, čo to vlastne sú tie „scenáre budúcnosti“. Druhou dôležitou východiskovou prácou je dokument s názvom „Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti“, ktorý vypracovala Slovenská akadémia vied v spolupráci s Národohospodárskou fakultou Ekonomickej univerzity v Bratislave a Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave. Posledný aspekt, z ktorého budem pri tvorbe jednotlivých scenárov vychádzať, je moja diskusia s nemenovaným politikom, ktorý na túto problematiku reagoval nasledovne: „Jedno slovo. Švajčiarsko. Zvýšime vek odchodu do dôchodku na sedemdesiat rokov.“

Je zjavné, že reagoval hlavne na problém stárnutia priemerného slovenského občana, problém, ktorý je zachytený aj v dokumente dlhodobej vízie SR vypracovaný SAV. Neželám si polemizovať s týmto riešením alebo kritizovať toto riešenie, spomenul som ho skôr ako podklad k môjmu presvedčeniu, ktoré bude stáť v pozadí každého scenára, a to že politickí predstavitelia Slovenskej republiky sú pasívni, a nemožno očakávať veľké zmeny, bez ohľadu na to, kto nám bude najbližších dvadsať rokov vládnuť.

Predtým než, prejdem k samotným scenárom, je na mieste si aspoň minimálne priblížiť čo samotné scenáre budúcnosti sú.

„Scenáre budúcnosti jsou jednou z nejčastějších metod užívaných v prognostice. Jsou to vlastně vyprávění a příběhy o možných budoucnostech. Jejich cílem není přesná predikce budoucího vývoje (tedy přesné stanovení toho, „co se stane“), ale uspořádání mnoha různých tvrzení o budoucnosti do fiktivních, ale vnitřně koherentních příběhů, které mohou za určitých podmínek skutečně nastat.“¹

Existuje viacej typov scenárov, my sa konkrétne budeme zaoberať iba exploračnými, ktoré sú v oblasti tejto problematiky najrozšírenejšie.

¹ Riziková budúcnosť: Deväť scénárov vývoje českej spoločnosti, s. 8

„Explorační scénáře odpovídají na otázku „co by se mohlo stát?“ Externí explorační scénáře odpovídají na otázku „co se může stát ve vývoji externích faktorů?“, zatímco strategické explorační scénáře si kladou otázku: „co se může stát, pokud se zachováme určitým způsobem?“. Explorační scénáře prozkoumávají možné budoucí situace a vývoj, a to zpravidla z odlišných perspektiv. Z těchto důvodů je zpravidla zpracováváno několik scénářů, aby bylo možno zachytit celou škálu možných budoucností. Na rozdíl od „co když“ scénářů jsou explorační scénáře zpracovávány pro delší časový horizont tak, aby bylo možno zpracovat zásadnější strukturální změny. Z těchto důvodů se nejvíce hodí pro strategické otázky.“²

K samotnej otázke scenárov budúcnosti by sa toho dalo povedať ešte oveľa viac, ale kvôli krátkosti priestoru túto tému opustíme a pristupíme k samotným scenárom. Samotné scenáre z hľadiska ich úplnosti nemožno považovať za kompletne formulované, ale jedná sa skôr o naznačené scenáre, ktoré sú svojou extrémnou povahou určené skôr na varovanie pred možnými negatívnymi budúcnosťami. Sú písané v retrospektívnej optike v roku 2030.

Slovensko a znalostná ekonomika

Ak existuje fenomén, na ktorý kladú výrazny dôraz obe zo spomínaných východiskových dokumentov, tak je to fenomén znalostnej ekonomiky, ktorý má zohrávať rozhodujúcu úlohu v najbližších desaťročiach tak na Slovensku ako aj v Českej republike.

Jej dôležitosť je najlepšie zachytená slovami z dlhodobej vízie SR.

„Znalostná ekonomika a spoločnosť a jej ekonomické, sociálne, ekologické a etické parametre budú určujúcimi faktormi výkonnosti a konkurencieschopnosti krajín. Chápanie tejto výzvy a zvládnutie alebo nezvládnutie účinnej adaptácie bude mať neporovnateľne väčšie diferenciačné účinky, ako to bolo v rámci industriálneho modelu rozvoja.“³

Čo treba rozumieť pod zmenou ku znalostnej ekonomike možno najlepšie ukázať na českom protipóle.

² ibid. s. 10-11

³ Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti, s. 6

„Tato změna ve struktuře a "druhu" zaměstnaných je v současné teorii označována jako vznik "kreativní třídy" . Jí se rozumí taková "třída" pracovníků, jejímž hlavním pracovním nástrojem je tvořivé myšlení, které přináší nové podněty pro rozvoj společnosti a je zdrojem pro produkci nových (inovovaných) produktů. Rodí se kreativní společnost, jejímž hnacím motorem je kreativní ekonomika...“⁴

Bez ohľadu na teoretickú jasnosť dôležitosti prechodu od industriálnej ekonomike k postindustriálnej a praktické dôkazy funkčnosti znalostnej resp. kreatívnej ekonomiky v iných krajinách ako Veľká Británia alebo Fínsko sa politikom v druhom desaťročí nepodarilo na Slovensku vytvoriť vhodné podmienky pre vedecký výskum a vzdelanostnú spoločnosť a tak došlo k nevyhnutnému odlivu slovenskej inteligencie. Vedecké úspechy Slovenska sa stali opäť ojedinelejšími a bolo ich možné nájsť už iba vo sfére jednotlivcov a nízkočíslných skupín. Tieto úspechy poskytovali kontinuálny dôkaz, že slovenská spoločnosť má potenciál prejsť do postindustriálnej éry a hrať dôležitú rolu v globálnej znalostnej ekonomike.

V roku 2024 si začala celá Európa uvedomovať otázku pitnej vody a jej dostupnosti, ktorá začala radikálne klesať. Parlament Európskej únie reagoval presmerovaním financií do vedeckého sektoru, aby tak podporil akýkoľvek výskum v oblasti hydrológie a hydrogeológie. Vzhľadom na lukratívne vodné zdroje, ktorými Slovensko disponuje, sa podarilo slovenskej vedeckej spoločnosti zaktivizovať aj samotnú slovenskú vládu, ktorá vypracovala program, umožňujúci efektívne čerpať finančné zdroje z Európskej únie. Spolu s financiami prišli na Slovensko aj zahraniční experti, ktorí v spolupráci so slovenskými vedcami vytvorili po prvýkrát priaznivé vedecké podmienky aspoň v oblasti vodného hospodárstva. Toto snaženie vyvrcholilo transformáciou Slovenska na jedného z významných svetových dodávateľov pitnej vody z obnoviteľných zdrojov využitím na Slovensku novovyvinutých a patentovaných technológií. Táto udalosť mala samozrejme pozitívny dopad na slovenskú ekonomiku a na konci tretieho desaťročia dvadsiateho prvého storočia možno komentovať, že politici poučení z tohto úspechu začínajú aktívnejšie spolupracovať s vedeckou komunitou na transformácii Slovenska na postindustriálnu spoločnosť zameranú na znalostnú ekonomiku. Táto transformácia prichádza pre

⁴ Riziková budúcnosť: Deväť scénárov vývoje českej spoločnosti, s. 37

Slovensko takpovediac za päť minút dvanásť, pretože v najbližších dvadsiatich rokoch do 2050 sa bude musieť vysporiadať s ďalšími vážnymi ekologickými problémami.

Kríza a rozpredanie Slovenska

Keď sa v roku 2016 slovenskej vláde konečne podarilo potlačiť všetky dopady krízy z 2008 a zamestnanosť začala opäť rásť, vyzeralo to, že je kapitalizmus opäť na správnej ceste. Slovensko a spolu s ním celá Európska únia si s radosťou nasadila klapky na oči a prestala opäť kontrolovať jednotlivé vlády v ich práci, s úsmevom sa ignorovali vyjadrenia viacerých popredných ekonómov, ktorí jednoznačne poukazovali na to, že ďalšia kríza nás čaká vyslovene za rohom. V auguste roku 2019 vtrhla do "opäť" nepripravenej Európskej únie ďalšia kríza. Tentokrát sa nejednalo o krízu v niektorých štátoch, ktorej by zvládli zabrániť spojenecké štáty. Išlo o krízu celoeurópsku, ktorá úplne paralyzovala tak vlády jednotlivých štátov, ako aj parlament samotnej Európskej únie. V najbližších rokoch mnoho týchto štátov čakalo odstúpenie vlády z dôvodu neschopnosti riešiť celoeurópsku krízu a nedostatočných právomoci. Slovensko patrilo k týmto štátom, ktoré predtým ako sa mohlo usilovať vyriešiť krízu, muselo v 2020 riešiť najprv otázku toho, kto sa má vlastne vyrovnáť s krízou. Voľby vyhrala novovytvorená ľavicovo orientovaná strana s názvom "NOVÁ NÁDEJ", tá postavila svoju kampaň na téze, že sa jedná o krízu ekonomickú, ktorú vyrieši iba aktívna politika v oblasti nových investícií, ktoré teraz treba hľadať mimo Európskej únie, pretože tá sa ukázala ako nefungujúca inštitúcia. Silného spojenca videli politici Novej nádeje v Číne, ktorá sa v poslednom desaťročí stala jednou z ekonomických veľmoci. Nová nádej v záujme vytvorenia nových pracovných miest umožnila Číne vytvoriť podniky na ťažbu vody na juhozápade, drahých kovov v strede a uránia na východe Slovenska. Toto rozhodnutie vyvolalo rozporuplné reakcie slovenskej spoločnosti.

Vrstva inteligencie a ekológov toto rozhodnutie kritizovali a vnímali to ako krok späť k industriálnej spoločnosti, ktorú Slovensko malo opustiť už dvadsať rokov dozadu. Objavovali sa titulky ako "Smrť Slovenska.", "Slovensko=/?satelit Číny", uskutočnili sa pochody so slovenskou vlajkou, ktorá mala namiesto troch vrchov tri továrenské komíny. Na druhej strane boli pozitívne reakcie obyčajných ľudí, ktorí videli v tomto kroku novú možnosť zamestnať sa, čo bolo to jediné, čo dokázali vnímať v krízovej

situácii. Niekde uprostred stala stredná vrstva, ktorá rozumela zložitosti situácie a potrebu jej okamžitého riešenia, na druhej strane ale nemala dostatočne rozvinutý zmysel pre národ a jeho hodnoty a tak sa len pasívne prizerala. Čína sa veľmi rýchlo aktivizovala a začala s výstavbou, čím predbehla protesty ekológov a tým neostávalo nič iné než sa obrátiť na súdny dvor Európskej únie. Ten bol však natoľko paralyzovaný celoeurópskou krízou, že vôbec nezvládol zakročiť a tak sa Slovensko pomaly začalo premieňať na veľkú industriálnu továreň. Celý západ Slovenska a spolu s nimi všetci, čo si to mohli dovoliť emigrovali v najbližších rokoch. Bratislava sa stala mestom "vyššej šľachty" alias tých, ktorým sa podarilo dostať nejaké vyššie miesto v jednom z troch podnikov. Vnútorne Slovensko sa postupne vyľudnilo, všetci čo mohli sa presťahovali za zdravším a zelenším životom bližšie k hraniciam. Vďaka starým technológiám importovaným z Číny dostala slovenská príroda poriadnu facku, z ktorej sa už nespamätá, horšie je už len to, že chýba slovenská kultúra, a tak to ani nikomu nevaďí.

Slovensko ako turistické centrum Európy

Po parlamentných voľbách v 2016 sa do politiky dostala mladá krv v podobe liberálnej strany nazvanej "Liberálne Slovensko", ktorá vytvorila vládu s druhou najsilnejšou stranou ľavicovým Smerom. Politici LS posledné roky sledovali ako sa Slovensko začína objavovať na popredných priečkách v zozname krajín, ktoré je potrebné navštíviť. S pozitívnymi ohlasmi zo zahraničia prichádzali aj tie negatívne, ktoré jednoznačne dokazovali poddimenzovanosť financovania turistického ruchu a celkovo tretieho sektoru na Slovensku. Rozhodli sa, že za pomoci akademických orgánov vypracujú plán premeny Slovenska na cestovný raj. Na realizáciu si politici LS vybrali pôžičku zo svetovej banky a prispel aj fond Európskej únie.

Takýto ťah nezvládla vnímať slovenská pravica inak ako "ďalšie zbytočné zadlžovanie Slovenska". Dokonca aj iné ľavicovo orientované strany zaujali defenzívne stanovisko s tvrdením, že ide "o dosť riskantný krok". Potrebnú väčšinu našla strana Liberálne Slovensko v opozičnej strane Ľudová strana Slovenska Mariána Kotlebu, ktorá svojim vstupom do parlamentu opäť šokovala samotných Slovákov, ktorí po voľbách do VÚC žili v dileme ako môže byť na poprednom mieste pravicový extrémista. Čo sa týka jeho samotného politického pôsobenia na najvyššej úrovni, šlo skôr o pasivistu než extrémistu. Nejasnosť a prílišná všeobecnosť jeho

programu umožnila lídrovi LS získať pomocou jemnej dávky demagógie podporu ESS a tak sa plán reštrukturalizácie tretieho sektoru mohol začať realizovať.

Vzhľadom na to, že cestná infraštruktúra bola nedávno dokončená, čo bolo podľa niektorých jediné pozitívum, čo vláda Smeru priniesla, bolo možné sa naplno sústrediť na všetky krásy, čo môže Slovensko ponúknuť. V podstate možno povedať, že sa 50% financií využilo na obnovu jednotlivých kultúrnych pamiatok, lepšie sprístupnenie jaskýň a údržbu malebných stredoveko ladených dedín, lazov, biofariem a iných prírodných divov. Druhá polovica financií sa využila na podporu samotných služieb či už na vynovenie existujúcich hotelov, termálnych kúpeľov a lyžiarskych stredísk alebo ako finančná podpora na vznik nových služieb, ktoré mali zvýšiť komečnosť návštev jaskýň, hradov, zámkov a iných prírodných krás a kultúrnych pamiatok.

Tretí sektor zabral v priebehu niekoľko rokov celý trh práce, ktorý umožňoval zamestnať sa skoro komukoľvek, kto ovládal aspoň jeden cudzí jazyk. Výnimkou ostali len slovenské veľkomestá s okolitými industriálnymi parkami. Nezávislosť slovenského turizmu od vhodného ročného obdobia, mora alebo priaznivého počasia priniesla vysokú stabilitu ziskov, ktoré umožňovali pokračovať v transformácii Slovenska. Politici LS boli za svoju bezhlavosť a ignoráciu rizík odmenení celosvetovým uznaním viacerými odbornými politológmi, novinármi ako aj zahraničnými politikmi. Všetkým bolo jasné, že voľby v 2020 budú opäť patriť strane Liberálne Slovensko a tak tomu naozaj aj bolo, tentokrát dokonca získali nadpolovičnú väčšinu hlasov. Pozitívne naladení z predchádzajúcich úspechov sa rozhodli reformovať v ich druhom volebnom období slovenské zdravotníctvo a školstvo. V tejto problematike sa rozhodli postupovať pomalšie a opatrnejšie. V roku 2022 sa však začalo ukazovať, že nezávislosť slovenskeho turizmu od počasia je len zdánlivá. Globálne zmeny dosiahli kritické štádium, kedy sa na Slovensku neporovnateľne zvýšil počet búrkových dní, čo okrem vysokého počtu záplav znamenalo aj prvý seriózny stret s hurikánom na Slovensku. Hoci sa jednalo v rozmeroch o pomerne malý hurikán zasiahol jedno turistické stredisko, ktoré vôbec nebolo pripravené na podobnú situáciu. Táto tragická udalosť opäť naštartovala ekologicky orientované diskusie, na ktoré sa na Slovensku v období pozitívneho rozvoja nejako pozabudlo. Bolo však už príliš neskoro. Začal sa plniť scenár Jamesa

Lovelocka⁵ a Gaia nám začala vracať úder. Ten prichádzal rok čo rok v radikálnejšej podobe a všetky opatrenia prvej proaktívnej slovenskej vlády už nedokázali tento vývoj zvrátiť. Slovenský turizmus a spolu s ním celá ekonomika sa dostali do krízy, z ktorej jej mohol pomôcť len silný partner. Ten však neprišiel. Globálne zmeny dostali do kolien celú Európsku úniu, ktorej budúcnosť si dnes, na prelome štvrtého desaťročia nedovolí analyzovať už žiaden futuroológ.

Bibliografia:

- Riziková budúcnosť: Deväť scénárov vývoje českej spoločnosti, eds.: Pavol Frič, Arnošt Veselý, Autori scénárov: Miloš Balabán, Vladimír Benáček, Pavol Frič, Jitka Kloudová, Martin Nekola, Markéta Nekolová, František Ochrana, Martin Potůček, Antonín Rašek, Arnošt Veselý, Ekonomický časopis č. 9 / 2010
- Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti, prof. Ing. Milan ŠIKULA, DrSc., Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 2008
- J. Lovelock - Gaia vrací úder, 2009, Academia

⁵ J. Lovelock - Gaia vrací úder, 2009, Academia